

A fejlődés időnként megkívánja könyvtári jogszabályaink vizsgálatát abból a szempontból, mennyiben felelnek meg a társadalom igényeinek, a könyvtárügy fejlődési irányának. Hogy olvasóink a más országok könyvtári törvényhozásában tükröződő problémák és eredmények ismeretében alkothassanak véleményt a magyar könyvtári jogszabályalkotás feladatairól, most és következő számainkban szemelvényesen bemutatjuk néhány ország könyvtári törvényeit.

Mindenekelőtt arra hívjuk fel figyelmüket, hogy a Könyvtári Figyelő 1959. évfolyama (9. sz. 28-32. p.) közölte a csehszlovák könyvtárak egységes rendszeréről szóló 1959. július 9-i törvényt. Ez a törvény, mint címe is jelzi, elsősorban az országos könyvtári rendszer egységének biztosításáról, a hálózatok kialakításáról, a könyvtárak munkájának irányításáról és összehangolásáról gondoskodik.

Az alábbiakban az 1964. évi dán és az 1961. évi finn közművelődési könyvtári törvényt ismertetjük, felhasználva a törvénytörvények publikációjához csatolt kommentárokat is.

Az 1964. évi dán közművelődési könyvtári törvény*

Dánia első ízben 1920-ban hozott törvényt a közművelődési (a dán szóhasználat szerint "nyilvános") könyvtárakról. A többi skandináv országhoz hasonlóan a közművelődési könyvtárak itt is állami támogatásban részesülnek, és az állam ellenőrző működésüket. A törvény meghatározza azoknak a szolgáltatásoknak a körét is, amelyeket a könyvtárnak teljesítenie kell ahhoz, hogy állami támogatásban részesülhessen.

Dániában a könyvtárak már 1882 óta kaptak államsegélyt, de egészen 1920-ig meglehetősen csekély összegben. Az 1920. évi törvény ugyanarra az elvre épült, amelyre 1882-től 1919-ig az állami támogatás egész rendszere: ösztönözni kívánta a helyi törekvéseket. Ez a közművelődési könyvtári törvény azonban mégis több volt az addigi állami szubvenciók politika egyszerű törvényesítésénél, mert az addiginál sokkal nagyobb mértékű anyagi támogatásra adott lehetőséget. Így a helyi hatóságok számára még fontosabbá vált az állami támogatás megszerzése, még nagyobb mértékben törekedtek tehát arra, hogy könyvtáraik kielégítsék a támogatás feltételeül megszabott követelményeket.

A közművelődési könyvtári törvényt 1920 óta többször módosították, de nem változott az az elv, hogy az államsegély mindig a helyi hozzájárulás függvénye, annak meghatározott százaléka. A módosítások során emelkedett az állami támogatás összege, de ugyanakkor egyre emelkedtek a közművelődési könyvtárakra vonatkozó követelmények is. Egészséges kölcsönhatási folyamat alakult így ki, melynek során az egyre növekvő helyi hozzájárulások és az ennek nyomán ugyancsak növekvő állami szubvenciók fokozatosan emelték a közművelődési könyvtári szolgáltatások színvonalát.

1920-ban létrehozták a Közművelődési Könyvtárak Állami Felügyelőségét, mely központi szervként meghatározta és kiosztotta az állami szubvenciókat, s gyakorlati utmutatásokat adott a könyvtárak számára. Vezetője a könyvtárügyi igazgató. Munkáját két helyettes igazgató és a felügyelők támogatják, akik mind szakemberek a könyvtárügy bizonyos területein (a falusi könyvtári munka, az ifjusági és gyermekkönyvtári munka, a könyvtárépítés és berendezés, valamint az észszerűsítés kérdéseiben). Az Állami Felügyelőség mellett a kormány tanácsadó szerve a közművelődési könyvtárakkal kapcsolatos mindenféle ügyben.

A Közművelődési Könyvtárak Nemzeti Tanácsa a kulturális ügyek minisztere mellé rendelt tanácsadó testület. A Tanács elnöke a könyvtárügyi igazgató, tagjai a városi, illetve a falusi vagy megyei hatóságoknak, továbbá a Dán Könyvtárosi Iskolának, a Dán Könyvtári Irodának és a dán könyvtársegélyesületeknek a képviselői.

Az 1964. május 27-én elfogadott új törvény legfontosabb újítása az, hogy országosan biztosítja a könyvtári szolgáltatásokat, minden községnek kötelességévé teszi ezeknek a megszervezését.

* Gesetz über öffentliche Büchereien u. a. m. (Gesetz Nr. 171 vom 27. Mai 1964). - Erik A l l e r s l e v - J e n s e n : Das dänische Büchereigesetz vom 27. 5. 1964. (Kommentar.) = Büchereigesetze 1. Hrsg. Deutscher Büchereiverband. Arbeitsstelle für das Büchereiwesen. (Büchereidienst. Beiheft 18.) Berlin 1966. 19-41. p.

Dánia a sok-kis, önálló helyi hatóság országa. Sok községének 1000-nél, sőt 500-nál is kevesebb lakosa van. A közigazgatási reformtervek értelmében kevesebb, de nagyobb méretű szervezeti egységet fognak létrehozni. Ez azt jelenti, hogy a könyvtárak száma csökkenni fog. - Jelenleg mintegy 1300 önálló közművelődési könyvtár működik Dániában, de csak kb. 100-nak van főhivatású dolgozója. A közigazgatási reform végrehajtása után csak legalább 4-5000 lakosu egységek alkothatnak majd községet; amikor tehát a törvény a legalább 5000 lakost ellátó könyvtárakban főhivatású (és megfelelő képesítésű) könyvtáros alkalmazását írja elő, távlatilag minden községtől megkivánja, hogy biztosítsa a könyvtár ilyen színvonalu vezetését.

Az állami támogatás összege jelentősen emelkedik és térítés jellegűvé válik. Az össze's kiadások alapján számítják ki, és ugyanabban az évben utalják ki a helyi hatóság számára, amelyben a kiadások felmerültek.

Különösen lényeges változást hoz az 1964. évi törvény a körzeti könyvtárak (a dán szóhasználat szerint "központi" könyvtárak, centralbiblioteken) számára. Ezek száma először is csökken, mivel némelyikük túl kicsi volt ahhoz, hogy feladatainak jól megfeleljen. Körzeti (tehát székhelyükön kívül kifejtett) tevékenységüket a jövőben teljesen az állam és a járási hatóságok finanszírozzák. A törvényes rendelkezések eddig is ezen az alapon állottak, de a térítés oly csekély volt, hogy a legtöbb helyi hatóságnak, amelynek területén körzeti könyvtár működött, igen nagy összegeket kellett áldoznia a körzet megfelelő könyvtári ellátására.

A dán iskolai könyvtárak működését eddig törvényhozási uton nem szabályozták. Az 1931. évi közművelődési könyvtári törvény alapján, amely szerint "az általános iskolákban községi gyermekkönyvtárak létesíthetők", különösen a nagyobb községekben két különálló könyvtárat szerveztek, egyet a felnőttek részére és egy gyermekkönyvtárat, amely egyuttal iskolai könyvtár is volt. Így az iskolai könyvtárak a közművelődési könyvtári rendszer szerves részeként fejlődtek. Ez a kapcsolat egyre közelebb hozta a könyvtárosokat azokhoz a tanítókhöz, akik az iskolákban a könyvtári munkát végezték. Hiányzott viszont az iskolák befolyásának és felelősségének törvényes rögzítése az iskolai könyvtárral kapcsolatban. Az iskolai könyvtárakra vonatkozó pontok kifejezetten a már kialakult együttműködés megőrzése, ill. ilyen értelmű fejlesztése érdekében kerültek be az új könyvtári törvénybe.

Az állam már 1937 óta visszatartott 2,5 %-ot a közművelődési könyvtáraknak a támogatására fordítandó évi összegből, olyan központi feladatok ellátására, amelyek az egész dán közművelődésügyi könyvtárügyet érintik - tehát például a központi katalógizálás működtetésére (nyomtatott katalógus-cédulák) és különféle könyvtári segédletek (katalógizálási szabályzatok, osztályozási vezérfonalak, bibliográfiák, mintakatalógusok stb.) kiadására, valamint bizonyos (például a munkaszervezés észszerűsítését célzó) kutatások lebonyolítására.

Már 1946 óta térítést fizet az állam minden dán szerzőnek, szépirodalmi vagy szakmunkáinak közművelődési könyvtári használatáért. Az 1964. évi törvény növeli a térítés fedezetéül szolgáló alapot, s az elv alkalmazását a fordítókra is kiterjeszti. Az összeget annak arányában osztják fel a szerzők között, hogy kinek hány kötete szerepel a dán közművelődési könyvtárak állományában.

És most lássuk a törvény szövegének lényegesebb részeit.

I. A KÖNYVTÁRAK CÉLJA

1. §

A közművelődési könyvtáraknak az a céljuk, hogy a művelődést, képzést és a kulturális aktivitást könyveknek és más e célra alkalmas anyagoknak az ingyenes rendelkezésre bocsátása útján előmozdítsák.

vagy több községet magában foglaló könyvtári közösségre terjed ki (ld. 3. § 1-2. bek.).

2. A közművelődési könyvtárak álljanak minden Dániában lakó személy rendelkezésére. Ahol különleges körülmények érvényesülnek, az állami könyvtárügyi igazgató e kötelezettség mértékét csökkentheti...

3. §

1. Minden község köteles akár egyedül, akár más községekkel közösen közművelődési könyvtárat fenntartani, amelyben mind gyermek-, mind felnőtt részleg működik. Ahol két vagy több község iskolaközösséget épített ki, ott ezek lehetőleg

II. HELYI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK

2. §

1. A közművelődési könyvtár működési köre egy községre, illetve két

közösen tartsanak fenn közművelődési könyvtárat. A községi közművelődési könyvtárat a községi elöljáróság által alakított bizottság vezeti. Koppenhágában a vezetést a városi elöljáróság látja el.

2. Különleges körülmények esetén az állami könyvtárügyi igazgató engedélyezheti azt, hogy az egyik községre háruló kötelezettséget egy másik községgel kötött megállapodás alapján az utóbbi vállalja el, saját könyvtára utján...

3. Az 1. bekezdésben foglaltakat nem kell alkalmazni akkor, ha a községben már működik olyan nem-községi könyvtár, amelynek működési köre... a községre terjed ki, továbbá ha van olyan könyvtári egyesület, amely e könyvtárat anyagilag támogatja - feltéve, hogy e támogatás más magánhozzájárulásokkal együtt a könyvtár összes kiadásainak legalább a tizedrészt fedezi. Az ilyen könyvtárak a községtől olyan mértékű pénzügyi támogatásban részesülnek, mely a többi helyi eredetű, valamint állami hozzájárulással együtt lehetővé teszi, hogy a könyvtár a törvény előírásainak eleget tegyen. A könyvtárak élén vezetőség áll; ebben a községet legalább 2 olyan személynek kell képviselnie, akiket a községi elöljáróság e célból megválasztott. Ha a nem-községi könyvtár beszünteti működését, tulajdona a községre száll át.

4. Azokban a községekben, amelyekben a törvény hatálybalépésekor állami támogatásra jogosított könyvtár nem működik, 1969. április 1-ig gondoskodni kell olyan könyvtári szolgáltatásról, amely e törvény előírásainak megfelel.

4. §

1. Minden községi könyvtár részére az elöljáróság szabályozatot készít... A nem-községi könyvtárak számára is ki kell dolgozni megfelelő tartalmu szabályzatot, amely a könyvtár tulajdonjogát is tisztázza....

5. §

1. Minden közművelődési könyvtár államsegélyt kap; ez, ha a teljes könyvtári költségvetés összege 275 000 koronánál alacsonyabb, a költségvetés 45 %-át érheti el, ennél nagyobb összegű költségvetésnek pedig a 30 %-át. Könyvtári közösségek és egyéb közösen fenntartott közművelődési könyvtárak esetében azonban az alacsonyabb hozzájárulási kulcsot csak olyan mértékben szabad alkalmazni, mint ha a támoga-

tást mindegyik község számára külön-külön számítanak ki...

3. A támogatásra jogosult működési kiadások közé tartoznak a tulajdonképpeni bérösszegeken kívül a könyvtár helyiségre fordított egyéb kiadások is... A beszámítható kiadások összegét azon előírássoknak megfelelően kell megállapítani, melyeket a kulturális ügyek minisztere az állami könyvtárügyi igazgatónak és a Könyvtári Tanácsnak a javaslata alapján, a községi szervezetek meghallgatása után megállapított. Az ilyen könyvtári helyiségek világítási és fűtési kiadásai az állami könyvtárügyi igazgató által jóváhagyott összegbe beleértendők.

4. Új épület építése vagy lényegbevágó átépítés esetében a költségekhez rendkívüli állami hozzájárulás adható, amely a teljes összeg 50 %-át is elérheti...

6. §

1. Ha a könyvtári munkát egy vagy több főhivatású személy végzi, a könyvtár vezetőjének szakképzett könyvtárosnak kell lennie.

2. Az 5000 lakosnál nagyobb működési körrel rendelkező könyvtárakban 1969. április 1-ig egy főhivatású, szakképzett könyvtáros és megfelelő segédszemélyzetet kell alkalmazni.

3. Különleges körülmények fennforgása esetén az állami könyvtárügyi igazgató meghatározott időre felmentést adhat az 1. és 2. bekezdés rendelkezései alól.

7. §

1. Főhivatású, szakképzett könyvtárost csak az állami könyvtárügyi igazgató előzetes állásfoglalása után szabad alkalmazni.

2. Más könyvtáraknál a vezetőség a könyvtárvezető alkalmazása előtt jelenteni köteles ezt a tényt az állami könyvtárügyi igazgatónak.

III. KÖRZETI KÖNYVTÁRAK

8. §

A kulturális ügyek minisztere az állami könyvtárügyi igazgató és a Könyvtári Tanács javaslata alapján dönt arról, hogy a jelen törvény hatálybalépése után mely könyvtárakat lehet körzeti könyvtárnak elismerni. Ennek megállapításánál ügyelni kell arra, hogy a könyvtár működése megfelelő nagyságú területre terjedjen ki, és hogy helyiségeit, könyvállományát

és személyzetét tekintve elérje azt a színvonalat, amelyen a körzeti könyvtári feladatokat megfelelően elláthatja.

IV. ISKOLAI KÖNYVTÁRAK

12. §

9. §

1. A körzeti könyvtár részesítse támogatásban a helyi könyvtárakat, kölcsönözzön, ill. szerezzon be számukra olyan könyveket, amelyekkel nem rendelkeznek, s adja meg nekik a szükséges tanácsokat és könyvtártechnikai segítséget. A körzeti könyvtár egyben saját székhelyének helyi közművelődési könyvtára is...

10. §

1. A körzeti könyvtár támogatására kötelezett valamennyi járás tanácsának egyik, erre megválasztott képviselője részt vesz a könyvtár említett (3. § 1. bek.) bizottságának munkájában, ha ez a bizottság olyan ügyeket tárgyal, amelyek kihatnak a körzet községeinek könyvtári ellátására. Ha nem községi tulajdonban levő könyvtár (lásd 3. § 3. bek.) tölti be a körzeti könyvtár szerepét, a támogatására kötelezett járási tanács (tanácsok) képviselője (képviselői) hasonló módon helyet foglal (foglalnak) a könyvtár vezetőségében.

2. Minden körzeti könyvtár mellett tanácsadó jellegű összekötő bizottságot kell szervezni a körzeti munka ellátása érdekében. A bizottság az előljáróság választott képviselőjéből, a járási tanács választott képviselőjéből, a járás iskolaügyi tanácsosából, a körzeti könyvtár vezetőjéből és körzeti instruktorából, a vezető gyermekkönyvtárosból és a körzet területén működő könyvtárak 3 képviselőjéből áll...

11. §

A körzeti könyvtárak az 5. § 1. bekezdésében említett működési hozzájáruláson kívül külön juttatásban is részesülnek körzeti tevékenységük céljaira. Ennek összege azokhoz a kiadásokhoz igazodik, amelyeket - az előljáróság és a járási tanács (tanácsok) által jóváhagyott költségvetés szerint - a körzet könyvtári ellátása igényel (nem számítva a könyvtár székhelyét). A körzeti könyvtár számára nyújtott támogatás alapösszege a 60 000 koronát nem haladhatja meg. Ehhez járul a körzet községeiben lakó személyek után fejenként 2 korona, nem számítva a könyvtár székhelyét, valamint a 20 000 lakosu vagy ennél nagyobb községeket. Ezek az összegek 3 %-kal növelhetők vagy csökkenthetők az 1963. márc. 16-183. sz. törvényben meghatározott arindex szerint...

1. Arra kell törekedni, hogy 1969. április 1-ig valamennyi általános iskolában a helyi iskolarendszer egyik szerveként iskolai könyvtár létesüljön, amely együttműködik a közművelődési könyvtárakkal a költségvetés, a könyvbeszerzés és a könyvtári technika kérdéseiben.

2. Az iskolai könyvtárak célja az iskolai oktatás támogatása és a tanulók számára hasznos, fejlődésüket előmozdító olvasmányok biztosítása. Gondoskodni kell arról is, hogy a tanulók a könyvek használatához szükséges utmutatásokat megkapják. Az előljáróság dönt afelől, hogy a tananyagtól független olvasmányokkal az iskolai könyvtár vagy kizárólag a közművelődési könyvtár gyermekrésze legyen lássa-e el a tanulókat.

Az iskolai rendtartásba be kell iktatni az iskolai könyvtárak belső rendjére és működésére vonatkozó rendelkezéseket, beleértve a helyi nyilvános könyvtárral folyó együttműködés kérdéseit is.

14. §

1. A községi iskolabizottság a közművelődési könyvtár vezetőségével történt megállapodás után iskolai könyvtári bizottságot létesít, amely a község iskolai könyvtárainak ügyeiben az iskolai és könyvtári hatóságok tanácsadó szerve.

2. Az iskolabizottság a közművelődési könyvtár vezetőségével együtt közös bizottságot hív életre az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtári gyermekrészek gyarapítási munkájának irányítására.

3. Az iskolai könyvtár mindennapi munkáját az illető iskola egyik tanítója (iskolai könyvtáros) vezeti, akit az iskola vezetője nevez ki.

4. Olyan községekben, ahol több iskola működik, az iskolai könyvtárosok egyike vezető iskolai könyvtárosként működhet, és az előljáróság javaslata alapján iskolai könyvtári tanácsadónak sorolható be... Koppenhága városi iskolarendszerében egy iskolai könyvtári felügyelő működik, aki maga nem iskolai könyvtáros; ő ellenőrzi a város iskolai könyvtárait. Más, megfelelő nagyságu iskolai hálózattal rendelkező községekben az oktatásügyi miniszter hasonló rendszert vezethet be.

15. §

A népiskolák iskolai könyvtárai számára az állam az 5. § 1-3. bekezdésében

részletezett módon nyújt anyagi támogatást. Az állami juttatás kiszámításánál a község közművelődési könyvtárát és iskolai könyvtárait egyetlen egységnek kell tekinteni...

16. §

1. A körzeti könyvtár közreműködésével, az oktatásügyi miniszterrel egyetértésben a kötelező olvasmányokból és egyéb megfelelő irodalomból közös gyűjteményt lehet létesíteni a körzet községeiben működő iskolai könyvtárak állományainak kiegészítésére...

4. E gyűjtemény szervezésének és kezelésének költségeit az érintett községek viselik, a közös munkában részt vevő iskolák tanulóinak száma arányában...

17. §

Az iskolai könyvtárak létesítésére és működésére vonatkozó részletesebb szabályokat... az oktatásügyi miniszter a községi szervezetekkel és - amennyiben ezek a szabályok a nyilvános könyvtárakkal folyó együttműködést is érintik - a kulturális ügyek miniszterével egyetértésben állapítja meg.

V. KÜLÖNLEGES KIADÁSOK

18. §

1. Az egyes könyvtárak számára biztosított működési hozzájárulások összegéből 2,5 %-ot rendelkezési alapként visszatartanak a könyvtárak közös feladatainak megoldása céljából...

19. §

Az évi költségvetési törvényekben külön tételt képez egy összeg, amely az 5. § 1-3. bekezdésében említett működési hozzájárulás 6 %-ának felel meg... Ebből az összegből 100 000 koronát... a fordítóknak juttatnak, míg a fennmaradó részt a szerzők, ill. örökösök között osztják fel, mintegy díjazásként műveik könyvtári használatáért.

24. §

A törvény hatálya nem terjed ki a Faröer-szigetekre és Grönlandra.

VI. AZ ÁLLAMI KÖNYVTÁRI FELÜGYELET ÉS A KÖNYVTÁRI TANÁCS

20. §

A könyvtárügyi igazgató, aki az Állami Könyvtári Felügyelet élén áll, kiszámítja és elosztja az állami támogatást, s tanácsokat, utmutatást ad a könyvtárak számára.

21. §

1. A könyvtárügyi igazgató a Könyvtári Tanács elnöke. A többi 16 tag a következő:

Az Århusi Állami Könyvtár igazgatója, a Dán Könyvtárosiskola rektora, a Könyvtári Központ igazgatója, az iskolai könyvtári tanácsadó, a városok testületének 1 képviselője, a falvak testületének 1 képviselője, a mezővárosok testületének 1 képviselője, a járási tanácsok testületének 1 képviselője, Koppenhága városának 1 képviselője, a Dán Könyvtáros egyesület 5 képviselője (közülük négyen az egyesület 1. szakosztályának, a népkönyvtári szakosztálynak a négy csoportját képviselik), a Dán Iskolai Könyvtári Egyesület 1 képviselője, a körzeti könyvtárosok 1 képviselője...

4. Az évi költségvetési javaslatot a könyvtárügyi igazgató a Tanács elé terjeszti, mielőtt a kulturális ügyek miniszteréhez benyújtaná...

5. Olyan kulturális kérdésekben, amelyek a jelen törvényben tárgyalt könyvtári munka szempontjából elvi jelentőségűek, a kulturális ügyek minisztere halgassa meg a Tanács véleményét. Ilyen ügyekben a Tanács saját kezdeményezéséből is javaslatokat terjeszthet a miniszter elé.

VII. ZÁRÓ RENDELKEZÉSEK

22. §

A kulturális ügyek minisztere... elkészíti a törvény végrehajtási utasítását...

23. §

1. A törvény 1965. április 1-én lép hatályba...